

Рецензія

на дисертацію Абдуллаєвої Вікторії Василівни
«ПРАКТИКА НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В АДАПТАЦІЇ
ВИМУШЕНО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ З УКРАЇНИ»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки,
зі спеціальності 053 Психологія

Актуальність теми дисертаційної роботи. Проблематика дослідження практик надання психологічної допомоги вимушено переміщеним особам з України є надзвичайно актуальною як у теоретичному, так і в прикладному вимірах. Вимушене переміщення, яке спричинене воєнними подіями, супроводжується глибоким травматичним впливом на психічний стан та моральне благополуччя осіб, що зумовлює різноманітний характер їхніх запитів на психологічну підтримку. Такі запити охоплюють потребу в емоційній підтримці та стабілізації психічного стану, розвиток навичок емоційної регуляції та самоконтролю в умовах стресу й тривоги, сприянні адаптації до нового соціокультурного середовища. Питання психологічної допомоги спрямовуються на створення емоційного безпечного соціального простору для забезпечення тривалої підтримки цієї категорії осіб й поза межами терапевтичного кола взаємодії.

В роботі увага приділяється вивченню теоретичних та практичних аспектів надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним українцям. Адаптація розглядається як сукупність процесів функціональної організації внутрішніх механізмів індивіда, що забезпечують його освоєння та ефективну діяльність у соціальному та культурному середовищі на основі підтримки та своєчасного відновлення психофізіологічної та емоційної стійкості.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до наукової теми кафедри загальної та диференціальної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», тема затверджена відповідним чином на засіданні вченої ради.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше представлено чотирирівневу інтегративну модель адаптації у контексті воєнної міграції (біофізіологічний, психологічний, соціальний та культурологічний рівні), що систематизує форми прояву адаптації з урахуванням актуальних психотравматичних чинників, пов'язаних з воєнним станом та вимушеним переміщенням; виявлено п'ять латентних факторів адаптації та психологічного стану вимушено переміщених українців: емоційна адаптивність, життєва свідомість та цілеспрямованість, гнучкість в невизначеності, соціальна впевненість, автономність поведінки;

Автором було розроблено інтегровану модель психосоціальної допомоги та подальшого супроводу, орієнтовану на потреби вимушено переміщених українців та надано інструкції щодо її адаптації для вразливих груп (літніх осіб, осіб з інвалідністю, батьків із дітьми). Семизанттева структура програми передбачає перше діагностичне та шість інтервенційних занять із чітко визначеними цілями, методами та практичними техніками, що забезпечує поступове формування навичок саморегуляції, емоційної стабілізації, усвідомлення та трансформації дезадаптивних когнітивних й поведінкових стратегій, соціальної інтеграції.

Повнота викладення матеріалу дисертації в наукових публікаціях.

Результати дослідження представлено в 12 публікаціях: з них 6 – які опубліковано в наукових фахових виданнях України, 6 – тези доповіді в матеріалах конференцій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Аналіз основного змісту дисертації дає підстави стверджувати, що дисертанткою чітко визначені об'єкт, предмет, мета й завдання дослідження, що свідчить про методологічну цілісність і логічність наукового пошуку. Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій в дисертації забезпечувалось теоретико-методологічними позиціями основних вихідних даних дослідження, адекватністю підбраного психодіагностичного інструментарію, спрямованого на вирішення поставлених завдань. Для кількісного та якісного аналізу дисертанткою використовувались дані сучасного апарату математичної статистики. Змістовний аналіз фактів і залежностей даних об'єктивного аналізу джерел, зокрема іноземними мовами, відповідає сучасним вимогам до психологічних досліджень.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність установленим вимогам щодо оформлення. Структурні компоненти дослідження, а саме: анотації, вступ, 3 розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки, – пов'язані внутрішньою логікою і послідовністю викладу. Аналіз наукового апарату засвідчив відповідність вимогам кваліфікаційного наукового дослідження.

Перший розділ дисертації містить ґрунтовний аналіз підходів до вивчення структури адаптації вимушено переміщених осіб, що містить чотири функціональних рівня: біофізіологічний, психологічний, соціальний, культурологічний. Визначено психологічні труднощі, з якими стикаються вимушено переміщені особи. Проведено аналіз сучасного стану адаптаційних можливостей вимушено переміщених осіб з України.

Другий розділ «Емпіричне дослідження особливостей адаптації вимушено переміщених українців» відзначається логічною послідовністю та науковою обґрунтованістю. Авторкою обрано комплекс валідних психодіагностичних методик «Шкала діагностики соціально-психологічної адаптації» (К. Роджерс та Р. Даймонд), «16-факторний особистісний опитувальник» (Р. Кеттел, Форма С), «Опитувальник актуального стану» (К. Шрайнер), «Опитувальник толерантності

до невизначеності, MSTAT-1» (Д. Маклейн), «Шкала тривожності» (Бек), «BAI, тест оцінки нервово-психічної адаптації» (НПА) (адаптація В. Приходько, В. Кузьмінський), «Шкала психологічного благополуччя» (К. Ріфф), «Шкала соціальної довіри» (ITS) (Дж. Роттер). Описано вибірку, процедуру збору й обробки даних, що відповідає вимогам сучасної емпіричної психології.

Надано результати кореляційного аналізу індивідуально-психологічних детермінант адаптації вимушено переміщених українців. Виділено латентні фактори адаптації вимушено переміщених осіб, що впливають на функціональність та ефективність реагування в стресових ситуаціях: емоційна адаптивність, життєва свідомість та цілеспрямованість, гнучкість в невизначеності, соціальна впевненість, автономність поведінки. Вивчено фактори адаптації та психологічного стану вимушено переміщених українців, визначено та описано психологічні профілі вимушено переміщених українців із низьким та високим рівнем адаптації, на основі компаративного аналізу.

У третьому розділі «Концепція розробки та реалізації програми психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним українцям» представлено методологію та принципи розробки програми, описано її структура та зміст, розкрито особливості реалізації програми залежно від соціальної категорії та формату роботи. Результати засвідчують високий інтелектуальний рівень роботи, а також значний внесок у розуміння практики надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України.

Результати проведеного дослідження дають підставу вважати, що здобувачкою виконані всі завдання відповідно мети роботи. Дисертація оформлена згідно з чинними вимогами.

Підтримуючи та стверджуючи актуальність проведеного дослідження, новизну та практикозорієнтованість отриманих результатів, відповідність вимогам до такого типу робіт, цілісність, самостійність та оригінальність, варто зупинитися на певних дискусійних положеннях та зауваженнях, які проте не знижують цінності та значущості дисертаційної роботи:

1. Потребує уточнення логіка індивідуалізації допомоги відповідно до виокремлених дослідницею адаптаційних профілів. У роботі переконливо описано психологічні особливості осіб із високим та низьким рівнем адаптації. Разом із тим, доцільним було б чіткіше показати, яким чином виявлені психологічні особливості безпосередньо впливають на обрання методів, темп роботи та глибину психологічного втручання в межах програми, що посилює практичну керованість запропонованої моделі.

2. Також варто зупинитися на емпіричних результатах щодо специфіки толерантності до невизначеності залежно від рівня адаптації. В роботі встановлено відмінності толерантності до невизначеності у виокремлених групах осіб (з високим та низьким рівнем адаптивності), водночас, за параметром «ставлення до новизни» відмінностей немає, оскільки ставлення до новизни фактично однакове у обох груп, даний факт потребує окремого пояснення.

3. Емпірично в межах дисертаційного дослідження встановлено особливості актуального стану досліджуваних з різним рівнем адаптивності. Оскільки актуальний стан вбирає в себе властивості високого рівню внутрішньої мобілізації, що є вкрай важливим як «відправна точка» адаптації, то постає питання щодо того, які характеристики актуального стану за результатами Ваших наукових пошуків найбільш «відгукуються» на корекційні впливи та чому.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Абдуллаєвої Вікторії Василівни «Практика надання психологічної допомоги в адаптації вимушено переміщеним особам з України» за актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною, постановкою та розв'язанням проблем, практичним значенням відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року, а її авторка заслуговує присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри загальної та диференціальної психології,

Державний заклад «Південноукраїнський

національний педагогічний

університет імені К.Д. Ушинського»

Тетяна УЛЬЯНОВА

